

A tradicionális japán medicina (kampo) fontosabb gyógynövényeinek listája

Szabó László Gyula

Egyre több hazai farmakognóziái intézetben vagy tanszéken olyan szakdolgozati témák kidolgozására kerül sor, amelyek egy-egy idegenföldi (nálunk kevésbé ismert, legfeljebb csak botanikus kertekben élő) gyógynövény fitokémiai jellemzésével vagy terápiái értékelésével kapcsolatos. Erre különösen nagy szükség van napjainkban, mivel a gyors információ gyakran felületességhez és újabb „csodaszerek” felelőtlen vagy illegális terjedéséhez vezethet.

Alapvető, hogy az internetes forrásokból kellően tájékozódni tudjon az igényes szakember vagy érdeklődő. Ezt könnyíti meg a most összeállított lista, majd a tervek szerint a többi Földrészen ismert, drogot vagy gyógyszeripari nyersanyagot szállító gyógynövény elfogadott botanikai, ill. gyógyszerészi megnevezése. Korábbi, ilyen jellegű ismertetőnk (1) a TCM (Traditional Chinese Medicine) fontosabb gyógynövényeit ismertették. Egy részüket már használják a magyarországi alternatív gyógyászatban.

A Kampo vagy Kanpo (Japanese Traditional Medicines and Therapeutics) Japánban alakult ki az 5-6. században. Forrása főként a kínai hagyományos orvoslás, első jelei már Kr. e. 200 körül megmutatkoztak. Japán flórája sok hasonlóságot mutat a többi távol-keleti országgal, főleg Kínáéval (a növényfajok többsége ugyanabból a géncentrumból származik).

Később a kampo-terápia (a továbbiak a kötőjeles írásmódot használom) a TCM mellett különböző más kelet-ázsiai elemmel bővült (pl. anma vagy tuina nevű, ősi masszázstechnika, továbbá a shiatsu-terápia, sajátos étrendek és endemikus, japán gyógynövények alkalmazása). A 16. század végétől a tradicionális japán gyógymódok közé sok európai került, főleg a portugál és holland utazók és kereskedők révén (2).

A japán gyógyszerkönyv (JP, Japanese Pharmacopoeia) 14. kiadásában 165 gyógynövény hivatalos (3). Érdemes megemlíteni, hogy a rákterápia miatt – a gyógygombák közül – a reishi (*Ganoderma lucidum*), a shii-take (*Lentinula edodes*), a mandulagomba (*Agaricus blazei*), a túskegomba (*Grifola umbellata*) és a poria (*Poria cocos*, új néven *Wolfiporia extensa*) is szerepel a gyógyszerkönyvükben. Nem térek ki állati vagy ásványi jellegű drogokra, ezek száma elenyésző és kisebb jelentőségűek. Az is kiemelő, hogy a 150 körüli kampo-gyógyszerből mintegy 130-féle gyógynövény-kivonatot tartalmaz. Leggyakrabban alkalmazott drog a *Liquiritiae* (náluk *Glycyrrhizae*) radix (94 gyógyszerben), a *Zingiberis rhizoma* (51-ben) és a *Paeoniae radix* (44-ben).

A kampo-gyógynövények- és drogok fitokémiai és hatástani értékelésére nem térek ki. Erre csak olyan szakemberek képesek, akik a TCM mellett jól ismerik a tradicionális japán orvoslás sajátos módszereit és képesek szakirodalmi szinten jellemezni a biológiai aktivitás mellett a bizonyított klinikai megfigyeléseket, esetleg összevetve az európai rokonfajok drogjaival.

A tudományos és a magyar növénynevek hiteles megállapításához alaplunkának vettem *Plant List Kew (Wikipedia)* adatbázist és Priszter (4) szótárát. Ahol a TCM-ben is gyakran használják, erre zárójeles rövidítéssel utalok. (A TCM gyógynövények száma nagyobb, mint az Európában ismertebbeké! A kampo- és TCM-drogok legtöbbször nem különíthetők el).

Achyranthes fauriei – útiparéj (Amaranthaceae): érvényes társneve azonos a TCM-ben is hivatalos *A. bidentata*-val (ökörtérd) – *Achyranthis radix*.

Aconitum carmichaelii – őszi, kínai vagy japán sisakvirág (Ranunculaceae) – *Aconiti rhizoma* (TCM: Aconiti tuber).

Akebia quinata – ötlevelű akéba, ötlevelű csokoládészőlő vagy ötlevelű folyondárkékhüvely (Lardizabalaceae, rend: Ranunculales). A háromlevelű akébia (*A. lobata* = *A. trifoliata*) nem anyanövény. A drogot adó faj őshonos kúszócserje Közép-Kínában, Koreában és Japánban. Futó dísznövényként nálunk is elterjedhet, a soproni botanikus kertben megtalálható. Kérges szára a drog: *Akebiae caulis*.

Alisma orientalis – keleti hídör (Alismataceae), 14-féle kampo-gyógyszerben szerepel. (TCM) – *Alismatis rhizoma*.

Alpinia officinarum (= *chinensis*) syn.: *Languas officinarum* – kínai gyömbér vagy galangál (Zingiberaceae) – *Alpiniae officinari rhizoma* (TCM: *Alpinia oxyphylla* – *Alpiniae oxyphyllae fructus*!).

Amomum villosum var. *xanthioides* – álgömbér (Zingiberaceae) – *Amomi semen* (TCM: fructus).

Anemarrhena asphodeloides, syn.: *Terauchia anemarrhenifolia* – anemarréna, „zimu” (Asparagaceae) (TCM) – *Anemarrhenae rhizoma*.

Angelica dahurica – kínai vagy dahuri angelika (Apiaceae) – *Angelicae dahuricae radix* (TCM: anyanövény e fajon kívül még a var. *formosana*).

Angelica acutiloba, syn.: *Ligusticum acutilobum* – japán angélika (a jelző megtévesztő, gyömbérőshonos, természetik is. Lényegében a TCM *Angelica sinensis*-ének felel meg felhasználását tekintve. 37 kampo-gyógyszerben szerepel. – *Angelicae radix*.

Aralia cordata – szívlevelű arália, udo (Araliaceae) – Főleg Japánban, Koreában és Kelet-Kínában honos, természetik is. Fiatal hajtása élelem. – *Araliae cordatae radix et rhizoma* (a hagyományos koreai orvoslásban is).

Arctium lappa – közönséges vagy nagy bojtorján – Mint Eurázsia többi mérsékelt égövi tájain, Japánban is gyakori, természetik is, mivel kedvelt zöldséget szolgáltat a fiatal gyökere. – *Arctii fructus* (Gyógyszerkönyvünkben nem hivatalos, de a hazai népgyógyászatban a gyökérdrogot alkalmazzák).

Areca catechu – bételdió (Arecaceae) – *Arecae semen* (TCM).

Arisaema heterophyllum – változólevelű csápvirág (Araceae) – Sok társneve van, Koreától Mandzsúriáig elterjedt – *Arisaematis rhizoma* (extractum).

Artemisia capillaris – keleti fehér üröm (Asteraceae) – *Artemisiae capillaris flos* (TCM: herba).

Artemisia princeps – japán üröm (Asteraceae) – moxibucióhoz használják – *Artemisiae folium*.

Asiasarum sieboldii (érvényes neve: *Asarum sieboldii*) – kínai vadgyömbér (Aristolochiaceae) – *Asiari radix* (nem *Asari radix*!) – Ez az *Asarum* faj a család *Asiasarum* szekciójához tartozott, ezért maradt a drog neve. E „kapotnyak” faj Távol-Keleten gyakori.

Asparagus cochinchinensis – kínai aszparagusz (Asparagaceae) – *Asparagi radix* (Távol-Keleten a népgyógyászatban gyakran alkalmazzák).

Astragalus membranaceus (érvényes neve: *A. propinquus*) – kínai vagy mongol csüdfü (Fabaceae) – 14 kampo-gyógyszerben, (TCM: a drogot két anyanövény is szolgáltathatja, a japán gyógyszerkönyvben kizárólag ez a faj szerepel.) – *Astragali radix*.

Atractylodes (Atractylis) lancea – „lándzsás atraktilis” (Asteraceae) – 34 kampo-gyógyszerben (TCM: még *A. macrocephala*) – *Atractylodis lanceae rhizoma*.

Atractylodes (Atractylis) japonica – „fehér atraktilis” (Asteraceae) – 8 kampo-gyógyszerben – *Atractylodis rhizoma*.

Bambusa tuldoides – bambusz (Poaceae) – japán és maláj tradicionális gyógyászatban helyettesíthető: *Phyllostachys bambusoides* (bambuszos botnád) vagy más *Phyllostachys* fajjal – *Bambusae caulis*, *Phyllostachydis caulis*.

Benincasa cerifera – viasztök vagy fehér tök (Cucurbitaceae) – Kedvelt zöldség, DK-Ázsiából terjedt el K- és D-Ázsiában, termesztik. – *Benincasae semen*.

Bupleurum falcatum – sarlós buvákfü (Apiaceae) – 22 kampo-gyógyszerben (TCM: *B. chinense*, *B. scorzonerifolium*, mindkettő a *B. falcatum* alfajának tekinthető. Magyarországon a Középhegységben gyakori, tölgyesekben, bokorerdőkben.) – *Bupleuri radix*.

Camellia sinensis – tea (Theaceae) – *Camelliae folium* (*Theae nigrae et viridis folium*).

Cannabis sativa – rostkender (Cannabaceae) – *Cannabis fructus* (TCM).

Carthamus tinctorius – sáfrányszeklice, olajzön, pórsáfrány (Asteraceae) – *Carthami flos* (TCM).

Caesalpinia sappan – indiai pillangófa, kelet-indiai-szappanfa (Fabaceae) – *Sappan lignum*.

Chrysanthemum morifolium – krizantémvirág (Asteraceae) – *Chrysanthemi flos* (TCM).

Cimicifuga simplex – füzéres poloskavész (Ranunculaceae) – *Cimicifugae rhizoma*.

Cinnamomum cassia (vagy aromaticum) – kínai fahéjfa (Lauraceae) – 39 kampo-gyógyszerben – *Cinnamomi cortex* (TCM: *Cinnamomi ramulus*).

Citrus aurantium – keserű narancs (Rutaceae) – 14 kampo-gyógyszerben – *Aurantii fructus immaturus* (TCM: az anyanövény *Citrus chinensis* vagy *C. aurantium* subsp. *chinensis*). A drog nem pericarpium, hanem az éretlen, felszeletelt, teljes termés.

Citrus unshiu = reticulata – mandarin (Rutaceae) – 24 kampo-gyógyszerben – *Aurantii nobilis pericarpium* – az érett, mag nélküli „mikan” narancs édes és könnyen hámozható. (TCM: több más *Citrus* fajjal és hibriddel együtt, főként a mandarin szolgáltatja a drogot, a *Citri reticulatae pericarpium*-ot). A kétféle drognév lényegében azonos drogot jelöl.

Clematis chinensis – kínai iszalag (Ranunculaceae) – *Clematidis radix* (TCM: helyettesíti a mérgező *Aristolochia manshuriensis*-t e drogot szolgáltató *Clematis armandii* és *C. montana*).

Cnidium officinale (érvényes név: **Ligusticum officinale**) – orvosi medvegyökér (Apiaceae) – 25 kampo-gyógyszerben – *Cnidii rhizoma* (TCM: a kínai medvegyökér, *Ligusticum striatum* drogja a *Ligustici chuanxiong rhizoma*!).

Coix lacryma (érvényes név: **Coix lacryma-jobi**) – könnyfü vagy Jób könnye (Poaceae) – *Coicis semen* (TCM).

Coptis japonica – japán aranyfonál (Ranunculaceae) – 11 kampo-gyógyszerben – *Coptidis rhizoma* (TCM: a drog anyanövénye főleg a *C. chinensis*).

Cornus officinalis, orvosi vagy japán som (Cornaceae) – *Corni fructus* (TCM).

Corydalis turtschaninovii – Turczaninow-keltike (Fumariaceae) – *Corydalis rhizoma* (TCM: drog neve *Corydalis turtschaninovii rhizoma seu tuber*).

Crataegus cuneata – éklevelű vagy japán galagonya (Rosaceae) – *Crataegi fructus* (TCM: e fajon kívül drogot szolgáltató még a *C. pinnatifida* var. *major*).

Croton tiglium – kroton (Euphorbiaceae) – *Crotonis semen*.

Cyperus rotundus – szíriai palka, kokofű (Cyperaceae) – 6 kampo-gyógyszerben – *Cyperis rhizoma* (TCM: *rhizoma* vagy *tuber*).

Dioscorea japonica, ***Dioscorea opposita*** – japán és kínai jamszgyökér (Dioscoreaceae) – *Dioscoreae rhizoma* (TCM: *D. opposita* szolgáltatja). A két faj *D. batatas* néven is ismert, újabban a *D. opposita* (kínai dioszkorea) *D. oppositifolia*-ként önálló faj, akárcsak a *D. japonica*.

Ephedra sinica – kínai vagy sötét csikófark (Ephedraceae) – 13 kampo-gyógyszerben – *Ephedrae herba* – (TCM: e fajon kívül más távol-keleti fajok is drogot szolgáltatnak).

Eriobotrya japonica (egyik társneve: ***Mespilus japonica***) – japán naspolya (Rosaceae) – *Eriobotryae folium*.

Eucommia ulmoides – gumiszil, kínaigumifa, kínai-guttapercsafa (Eucommiaceae) – A fatörzs kérgét megpörköli, megfőzik, majd megszáritják. – *Eucommiae cortex* (TCM).

Euphoria longana (érvényes név: ***Dimocarpus longan***) – longánfa (Sapindaceae) – A termést külső héjától megfosztják, a magot körülvevő húsos, lédús részt (gyümölcsbőr, arillus) fogyasztják. – *Longan arillus*.

Foeniculum vulgare – édeskömény (Apiaceae) – *Foeniculi fructus*

Forsythia suspensa – aranycserje (Oleaceae) – 5 kampo-gyógyszerben – *Forsythiae fructus* (TCM)

Fritillaria verticillata – örvös kockásliliom – *Fritillariae bulbus* (TCM: a var. *thunbergii* hagymája szolgáltatja a „zhejiangi” vagy „xiangi” drogváltozatot).

Gardenia jasminoides (érvényes fajnév: ***angusta***) – gardénia, gallérosjázmin (Rubiaceae) – 13 kampo-gyógyszerben – *Gardeniae fructus* (TCM).

Gastrodia elata – gasztrodia (Orchidaceae), valójában a gumója a drog – *Gastrodiae rhizoma* (TCM).

Gentiana scabra – kínai tárnics (Gentianaceae) – *Gentianae scabrae radix* (TCM: a radixot több *Gentiana* faj közül ez a faj is szolgáltatja, de a fő faj a *G. manshurica*)

Glehnia littoralis – glehnia (Apiaceae) – *Glehniae radix cum rhizoma* (TCM)

Glycyrrhiza uralensis – kínai édesgyökér (Fabaceae) – 94 kampo-gyógyszerben – *Glycyrrhizae radix et radix preparata* (TCM). A Magyar Gyógyszerkönyvben *Liquiritiae radix*, melynek anyanövénye több *Glycyrrhiza* faj, így a kínai is.

Hordeum vulgare – árpa (Poaceae) – Csíráztatott és pörkölt szemek adják a drogot. – *Hordei fructus germinatus* (TCM).

Houttuynia cordata – kaméleonlevél (Saururaceae) – Invazív dísznövény, főleg levelét és gyökerét zöldségként fogyasztják, pl. Vietnamban. – *Houttuyniae herba*.

Leonurus japonicus – kínai vagy japán gyöngyajak (Lamiaceae) – *Leonuri herba* (TCM).

Lilium lancifolium (*tigrinum*) – tigrisliliom (Liliaceae) – *Lilii bulbus* (TCM: más *Lilium* fajok adják a drogot)

Lindera strychnifolia (ma inkább ***aggregata***) – lázcserje, lindéra (Lauraceae) – *Linderae radix*.

Lithospermum erythrorhizon (korábban *Lithospermum officinale* subsp. *erythrorhizon*) – pirosgyökerű gyöngyköles (Boraginaceae) – *Lithospermi radix*.

Lonicera japonica – japán lonc (Caprifoliaceae) – *Lonicerae folium cum caulis* (TCM: más fajokkal együtt *Loniceri flos*).

Lycium chinense – kínai ördögcérna, goji (Solanaceae) – *Lycii (radicis) cortex*, *Lycii fructus* (TCM: kéregdrogot a *L. barbarum* gyökere is szolgáltat).

Magnolia officinalis – hasznos liliomfa (Magnoliaceae) – 12 kampo-gyógyszerben – *Magnoliae cortex* (TCM).

Magnolia salicifolia – fűzlevelű liliomfa (Magnoliaceae) – *Magnoliae flos*.

Mentha arvensis (jelenleg érvényes: *M. canadensis*, megfelel a *M. arvensis* var. *piperascens* = subsp. *haplocalyx* taxonnak, Kelet-Ázsián kívül Észak-Amerikában is termesztik, mentolban igen gazdag!) – (japán vagy kínai) mezei menta (Lamiaceae) – 7 kampo-gyógyszerben – *Menthae herba* (TCM).

Morus alba – eperfa (Moraceae) – *Mori (radicis) cortex* (TCM: *Mori folium* is!).

Nelumbo nucifera – indiai lótusz (Nelumbonaceae) – *Nelumbinis semen* (TCM).

Notopterygium incisum – „kianghuo” (Apiaceae) – *Notopterygii rhizoma* (TCM).

Nuphar japonicum – japán vizililiom (Nymphaeaceae) – *Nupharis rhizoma*

Ophiopogon japonicus, mondofű – *Ophiopogonis rhizoma* (11 kampo-gyógyszer) (TCM)

Oryza sativa – *Oryzae semen*

Paeonia moutan – *Paeoniae moutan cortex* (fás) (8 kampo-gyógyszer) (TCM)

Paeonia lactiflora, kínai peonia – *Paeoniae radix* (44 kampo-gyógyszer) (TCM)

Panax ginseng – *Panacis ginseng radix* (37 kampo-gyógyszer) (TCM)

Panax japonicus, japán ginseng – *Panacis japonicus*

Perilla frutescens – *Perillae herba* (6 kampo-gyógyszer) (TCM)

Prunus persica – *Persicae semen* (6 kampo-gyógyszer) (TCM)

Peucedanum praeruptorum – *Peucedani radix*

Phellodendron amurense – *Phellodendri cortex* (8 kampo-gyógyszer) (TCM)

Pinellia ternata – *Pinelliae rhizoma* (27 kampo-gyógyszer) (TCM)

Plantago asiatica – *Plantaginis semen* (kínai útifűmag) (TCM)

Platycodon grandiflorus – *Platycodi radix* (12 kampo-gyógyszer) (TCM)

Polygala tenuifolia – *Polygalae radix* (TCM)

Polygonum multiflorum – *Polygoni multiflori radix*

Prunus armeniaca – gyümölcs csonthéjas magja (9 kampo-gyógyszer) (TCM)

Pueraria lobata, kudzu – *Puerariae radix*

Quercus acutissima – *Quercus cortex*

Rehmannia glutinosa, kínai gyűszűvirág – *Rehmanniae radix* (22 kampo-gyógyszer) (TCM)

Rheum palmatum - *Rhei rhizoma* (16 kampo-gyógyszer) (TCM)

Saposhnikovia divaricata – *Saposhnikoviae radix* (11 kampo-gyógyszer) (TCM)

Saussurea lappa – *Saussureae radix*

Schisandra chinensis – *Schisandrae fructus* (5 kampo-gyógyszer) (TCM)

Schizonepeta tenuifolia – *Schizonepetae spica* (8 kampo-gyógyszer) (TCM)

Scutellaria baicalensis – *Scutellariae radix* (27 kampo-gyógyszer) (TCM)

Senna (Cassia) obtusifolia – *Cassiae semen*

Sesamum indicum – *Sesami semen*

Sinomenium acutum, keleti szőlő(?) – *Sinomenii caulis et rhizoma*

Sophora flavescens – *Sophorae radix*

Swertia japonica – *Swertiae herba*

Syzygium aromaticum – *Caryophylli flos*

Tetradium rutaecarpa (evodia?) – *Tetradii fructus* (TCM)

Trichosanthes kirilowii – *Trichosanthis semen, Trichosanthis radix* (TCM)

Triticum aestivum – *Tritici semen* (TCM)

Uncaria gambir – *Uncariae gambir* (extractum)

Uncaria rhynchophylla – *Uncariae uncis cum ramulus* (extractum) (TCM)

Zanthoxylum piperitum, japán borsfa – *Zanthoxyli fructus*

Zingiber officinale, gyömbér – *Zingiberis rhizoma (friss)* (12 kampo-gyógyszer),
(száraz, *siccatum*) (51 kampo-gyógyszer) (TCM)

Ziziphus zizyphus, jujuba – *Ziziphi fructus* (kínai datolya, gyümölcs) (39 kampo-gyógyszer), *Ziziphi spinosi semen* (mag, 3 kampo-gyógyszer)

Irodalom: 1. Rác G., Rác-Kotilla E., Szabó L. Gy.: A TCM (Traditional Chinese Medicine) fontosabb gyógynövényei a magyarországi alternatív gyógyászatban. Gyógyszerészet 57: 150-155. 2013. – 2. Tsumura, A.: Kampo: How the Japanese Updated Traditional Herbal Medicine. Japan Publications. 1991. – 3. Rister, R.: Japanese Herbal Medicine: The Healing Art of Kampo. Avery, 1999. – 4. Priszter Sz.: Növényneveink. Mezőgazda, Budapest. 1998.